

Н. РОМАНОВИЧ - ТКАЧЕНКО

МАРКО Й МАРА

I

Над садком, над ланами, над гаями далекими синьо-блакитне небо прозоро, по-осінньому дихає. На траві, на айстрах різнобарвних, поцілунки свої теплі, запашні розкидає. Золоте, ще гаряче сонце в променястих обіймах голубить землю і всміхається зелена коханка пашнею золотистою, в скирти зложеною, городиною соковитою, рожевими жовтими яблуками, грушами.

Червонаво жовті клени, каштани золоті веселим товариством розбіглися по-під тинню обабіч садку; а край його, мов на чатах, на межі виструнчилися зелені тополі.

Далі — лани, колись панські, тепер наші, кажуть мої діти.

Я з раннього ранку коло столу на веранді; навколо гори паперів, рахунків; на таці проби сиру, маку, зразки капусти; далі ще ліки різні.

— Тьотю, тьотю, там до вас хтось!...

— Дядя такий здоровенний, чорнявий...

— На рудій коняці...

— З довжелезним батою...

— І в чоботях великих, блискучих...

Малеча оточила мене. Захоплено по-одиноці і хором.

Одсуваю рахунок, одкладаю олівця.

— Комісар, мабуть, бо із зіркою, та такий сурйозний.

— А може це не комісар, а покупець який — додає старша дівчинка, член господарчої комісії. — У нас же капуста, сир, мак...

— Він там з конякою, на подвір'ї, Марусю. — Моя товаришка по роботі, вихователька Оля, надходить слідком за малечею.

— Але хто б там не був, Олю, покличте до книгозбірні, хай там зачекає, я зараз. Ось тільки хвершалці ліки мушу, та про хворих розпитати.

Йду до лазарету; там хвилюється хвершалка: еспанка чи тиф? Заклопочуюсь і я та в задумі йду далі в глиб саду, замість щоб до хати.

— Маро! — хтось гукає.

Ні! тут ніхто мене так не кличе. Тут я „Маруся“ для товаришок, „тьотя Маруся“ — для дівчор.

— Маро! — хтось гукає мене удруге. Це як незабутній голос минувшини...

І враз я згадую, що мене хтось чекає — чи комісар чи покупець і повертаю до хати.

— Маро! — проти мене на стежці він, Марко. Та сама струнка висока постать. І такий напружений погляд блискучих очей.

— А я чекав-чекав у книгозбірні завідувательську колонію та й пішов її шукати. І ось зустрів тебе, Маро.

Чорні очі—такі знайомі, такі любі колись—вп'ялися в мене. Руки—до мене назустріч.

— Я рада тебе бачити, Марку!—Чи справді тремтить мій голос, чи мені тільки так здається, що тремтить... Але рука моя спокійна в його гарячій руці.

— Я тебе, Маро, колись шукав-шукав та й шукати перестав. Ти так законспірувалась...

— Пощо, Марку? пощо коли шляхи наші порізнилися,—тихо сказала я... Пощо тепер згадувати старе... Ось подивись краще, хто біжить назустріч...

Дівчинка чорнява, кучерява вибігла з бічної стежки і просто до мене:

— Мамо!

— Я саме хотів за неї спитати—спиняється Марко, захоплено дивлячись на малу.

— Оленко! це твій татко!

Дівчатко, тримаючи мене за руку, другу руку простягло батькові.

Невимовно ніжним рухом пригорнув Марко дочку, і вона притулилася до нього.

— Мамо, а я впізнала тата! Він мало змінився.

Так, він мало змінився. Такий самий стрункий, меткий та рішучий.

Тільки ніби сум якийсь в темних загадкових очах.

— Марусю! Де ви, Марусю, чує голос помічниці моєї, виховательки Олі. Там щось скоїлося з Буланкою, хто його зна що робити...

Крім того хвершалка дуже непокоїться за дітей... треба, каже, лікаря... А ще приїхав Радивон з міста, каже, що з соцвиху інспектор до нас наміряється цими днями... Так Радивон каже, що він ще не готовий до інспектора: і санки, каже, ще не полагодив і гною не вивіз, тай без нього, каже, спокійніше вивезем... І ще, Марусю, капусту треба збирати, бо черва поточить... Ось...

— Зараз, Олю, піду і все розберу. Знайомтеся—Марко Михальчук...

— Ваш сусіда з Вербівки. Я з курсантами партшколи там на практроботі. Туди й їду влаштовуватися... а оце по дорозі спинився, хотів оглянути, чиє це таке хороше господарство; між іншим я розуміюся на ветеринарії, можу прислужитися вашій буланці...

— Татку, ти будеш жити коло нас... Я до тебе прийду в гості... Ти не думай, татку, я можу пішки багато верстов...

Добре, татку?!

Марко—не проїздом лише... Марко—наш сусіда... Що ж, добре... Оленка матиме батька...

І я голосно й твердо говорю.

— Ну, я пішла...

II

Він зразу ж і поїхав, мій колишній чоловік, поїхав до себе...

„Чоловік мій“. Не можу цього спокійно чути, це так ображає людську гідність „чоловік мій“... „моя жінка“... наче річ якась. І потім-те, що він—„мій“, а я „його“—це така велика таємниця серця нашого... а то всім: „мій, мій“.

„Мій“ і не „мій“ він. Тут так близько був — але такий далекий. День такий клопітний сьогодні: щепили дітям віспу, а в Буланки теля знайшлося. І попобив Микита - Волоцюга Миколку. Микита - Волоцюга це з тих, що ото колись вдерлися були бандою до народівити та бешкету там наробили. Секретар тоді вискочив у вікно та побіг по міліцію. Тепер з них тут робітники завзяті, лише сатаніють, коли хто допикає їм минулим. А Миколка лаявся: Волоцюга ти, босяк безпри-тульний, злодій..

І Микита жорстоко побив його.

Вечір; така втома, але не лягаю чогось.

Тихо ніч пливе в прозорих місячних шатах.

— Маро! — наче хтось кличе.

Ні, нема нікого.

Аж ось моя товаришка Оля сідає на веранді.

— Марусю! Це ваш чоловік був учора? Оленка казала: тато.

Знов це настирливе: чоловік. І не „чоловік“ і не мій роздратовано протестує внутрішній голос, але відповідаю спокійно:

— Так, це її батько.

— Та - а - а - к... а чому ви не разом, якщо можна спитати? Він такий... такий..

— Розійшлися.

— Чому? Ви кого іншого покохали...

— Як кого кохаю, то тільки його, Марка...

То значить він одійшов... з кимсь.

Вирівнююся, набираю повітря:

— Ні, я сама одійшла. Я його покинула. Клітку родинну покинула.

— Але ж він вас кохає...

— Може...

— Як же тоді?... чому?..

— Як й сама не знаю, як це все, дитинко... Але так... інакше не могла, не можу...

— От ви кажете: клітка — хатнє господарство... Але чи не така сама клітка оце ваше громадське господарство?

— Дитино! Це господарство — наше, громадське, воно більше сили й часу бере ніж родинне, так! Але в родинному я рабиня (іноді це дуже пишно зветься „богиня родинного огнища“), тут я — людина.

— А кохання?... кохання, Марусю? Тут ви людина, але якою ціною? Зрікаєтеся кохання!..

— А там — кохання зрікається мене. Там, у родинній клітці, ні людини, ні кохання... І щоб зберегти в собі людину, щоб зберегти хоч спомин про кохання (а воно було, було, ми його вбили глечиками, самоварами, зубними щітками, спільною кліткою, спільним ліжком) — краще піти.

Кохання... Ха! кохання не потребує клітки, де двоє топчуться, наступають одне одному на ноги...

Оля пішла спати. А я чогось сиджу. Не можна мені сидіти, бо завтра рано - раненько робота — купа паперів на столі, купа питань до розв'язання.

Але думки, спомини, картини з далеких туманів минулого.

Тихо ніч пливе в прозорих місячних шатах.

III

Встаю, а клени барвисті тепло всміхаються. Їм вітер свіжий, нічний сні розкішні навівав, роса їх обмила і тепер всміхаються вони до сонця.

Встаю, беруся до роботи. сідаю до столу: місячні справоздання, вимоги на ліки, списки білизни дитячої.

Беру перо. Але од столу знов до вікна підхожу. Кленові бо гілки барвисті знов щось мені шепочуть.

Він був і поїхав. Марко поїхав. Чому ми не разом, питає Оля. Ще й як були разом... На заслання, де цілою комуною жили... на фронті за громадянської війни, де побіч працювали... Блискавиці борні понад нами, убійчий вогонь навколо нас, а в серцях животворче полум'я... Але ось разом у одній хаті, в родинній клітці — самовари, каструлі, пелюшки, спільне ліжко, і дим... дим не тільки від плити. Дим задушливий, нудний, що очі й душу виїдає.

— Марусю, ви вже встали? — злякані очі Оліні у дверях. — Нюра велика горить і непритомна. Зразу сорок і девять.

— Швидче її в лазарет, та треба Радивона з конем по лікарку. Та ще скажіть Радивонові, Олю, щоб потім не забув до мірошника пшеницю одвезти та перед тим зайшов до мене, справоздання на пошту дам — ось зараз перегляну ще...

Я сідаю до столу, — подолати паперові гори. Далі сніданок, навчання дітей, огляд цілого господарства і праця, напружена праця над „рецидивістами“, це тими, що у місті втікали кілька разів з ґрунтіків і нарешті потрапили до мене в колонію. Я таких охоче беру, люблю їхню похмуру лагідність ведмежат, що її набралися вони по кількох місяцях життя у нас, ці колишні зубаті вовченята.

— Мамочко, тут і до тебе є справа... треба конче клею книжки попідклеювати.

Оленка та її товаришка — найкращі мої помічниці що до окультурнення нашої колонії: обидві, хоч і малі, допомагають впорядковувати книгозбірню захоплено й ретельно.

Увечері я на веранді. Усе злободенне одійшло. Шамотять на добраніч клени та каштани й тополі. І мені голос з далини вчувається, що тихо, зворушливо промовляє:

— На добраніч, Маро!

Це коли я три роки тому прийшла додому ввечері й сказала: „Марку, завтра я їду з Оленкою.. прощай! Тоді він так тихо, докірливо мовив:

„Маро...“

Але нічого більше не міг сказати і зробити нічого не міг.

Перед тим говорилося між нами багато і голосно — розлючено і ніжно - безнадійно.

Ми ж так були кохалися, ми так шанували себе взаємно.

Але сіра буденщина спільного ліжка, спільної клітки...

Марко тоді, по хвилі, підійшов до мене, взяв холодними пальцями мою безвладну руку:

„Прощай, Маро“, і вийшов з хати.

Оленка наша тоді міцно спала в своєму маленькому ліжкові.

IV

Звідкілясь узявся сьогодні вітер. Налетів рвачкий, нетерплячий, шумливий, на тихі задумані трави, на пишні замріяні айстри, скаламутив спокій їхній, закрутився над ними в дикому танкові палких бажань. Наскакував на гіллясті каштани, шалено смикав багрецеве золото кленів, всипаючи ним траву. Здавалося, земля гуде, промовляє; перегукуються степи, гаї, діброви і несеться цей гук кудись на річки шумливі, на моря далекі.

У нас в колонії — великий здвиг: копаємо картоплю. Вже котрий день із заступами, з клунками йдемо на картопляне поле. І там — до вечора.

Найлютіший тут у нас до заступа — Микитка — старший з „рецидивістів“ „ух, хорошо загинать... так її, падлюку, з землі так... щоб аж рипіла“.

І верне, верне залізними руками скиби, викидає земляні яблука цілими купами.

А-гу-гу-гу-у-у... дзвоном перегукуються хлопці і гуде дужий поклик праці над упораною землею.

Копаємо, спочиваємо, підживляємося... ввечорі, як скінчимо, співаємо...

Сьогодні я й до півдня не добула на полі: Інспектор наросвіти приїхав, і по мене прибіг Радивон. „Там ходять та все описують та все розпитують... такий рудий та патлатий та уїдлиий: а що? а як? а скільки? а нащо?“

Вже кілька разів приїздили розпитували та записували інспектори: Там, в центрі, сердяться, що кинула секцію та й ще „самочинну колонію завела. Такого типу у нас не практикується“. Але цей рудий та патлатий на прощання каже: до вас би вчитися їх надіслали, як діло робить, а „вони“ чіпляються. Колонія сама себе утримує, це культгосп, це осередок культури на селі,— чого ще?

І поїхав. І вітер довго кричав йому навздогін: чого ще? чого ще? ха-ха-ха-ха... чого ще?

Вже й з поля повернулися діти, (ой як чудово вітер нам чуби порозчісував), вже й поснуло все, а я на веранді, де вітер свистить, де вітер ніби слова призабуті підказує.

Все згадую за центр, за мій останній день там.

— Я їду, товариші! таки їду.. На місця, як ви кажете... Там мое справжнє місце. Я кидаю секцію. Хай бюрократствує, хто хоче... з мене досить. Я їду на село. Анкети, схеми, накази, обіжники — все це паперове дитбудівництво скидаю з себе..

— Каганцювати?

— Поміщувати?! куркулювати з вашими колоніями?... ха!

— Хай і каганцювати... хай воно як хоче зветься, а це буде живе діло.

Це було, як я вже остаточно вирішила вийти з родинної клітки. Мене завжди гнітила паперова робота: інструкції, регламенти, накази, анкети... підписувати купу чудових наказів, а життя дитяче ні на йоту не стає краще. То нехай я його творитиму власними руками...

Увечері Оленка спала, Марко лежав без верхньої сорочки й читав (як я ненавижу це безцеремонне подружнє негліже, що його звичка пожиття викликає), коли я раптом кажу:

— Марку, я їду... Їду з Оленкою на село влаштовувати дитячу колонію.

Ти від мене їдеш?

Він сів. З розхристаної пазухи випиналися волосаті груди.

Він уже кілька місяців питає мене:

— Маро, ти мене не любиш? Ти така якась далека стала... така чужа, хоч і близькі ми, здається, тут у одній хаті... А проте наче такі, далекі...

Він висловив те, що я почувала вже давно, відколи в нашій хаті оселилася звичка, цей вбивця кохання.

„Такі далекі.. далекі в одній хаті... в одному ліжкові...“

„Не люблю я, так... не люблю нашого подружжя, нашого спільного життя... нашої „клітки“.

V

Він приїхав, саме ми „бери“ здіймали.

Оленку провідати, що відразу щиро заприятелювала з батьком.

Не один, а з трьома курсантами партшколи, що вели роботу на селі.

Ще вчора Оленка до мене: Мамочко, я так хочу тата знов побачити. Я вже так давно була в нього...

„А я — не хтіла б хіба?... Але, які шляхи наші на далі?... Якщо в ньому сильні ще інстинкти наших деревних предків і не звільнитися йому від них... Якщо в ньому ще багато від первісного Адама... Він дуже культурний, але... але...“

Серце пташиною в клітці затрипотіло, як побачила я гостей по-під грушами.

— І ми до помочи...

— Тут у вас роботи — на всіх хватить...

— Дивися, Маро, хлопці мої мабуть хочуть роботи на свої зуби.

„Дивися, Маро...“

Я здригнулась і подивилась, подивилася на нього. І чомусь не зведу очей з нього. Це — той самий Марко — Марко з днів нашої юности, з днів запальної боротьби. Марко — любий товариш, коханий приятель, а не похмурий нудний „муж“...

Шовковиться волосся над високим принадним чолом, а з очей — снопи золотого проміння.

— Хай і на зуби... У нас вистарчить. Але вони попотягають мішки у льох...

Чорноземна сила...

— Тьотю. Скільки вже груш!

— Що ми будемо далі з ними робити?!

— Де їх подінемо?

— Ах як хороше, скільки у нас всього...

— Мамочко, а я з своєї пайки татові хочу дати. Можна-ж, правда...

— Марусю... Оля вельми занепокоєна... — Там щось таке загадкове йде поміж наших рецидивістів.

Щось вони мені сьогодні не подобаються...

Подивіться на них, і все у них якісь секрети...

— Добре, я зверну на них увагу...

Обід, вечеря довга й оживлена по такій праці. Марко з хлопцями вже пішли.

Ніч, вітряна неспокійна осіння ніч за вікном. Навівають вітри різні несподівані думки.

„Як піде далі життя мого серця? я тоді не зостановлювалася над цим, як від'їздила від Марка. Кохання? Його так мало почувалося в нашому житті. Лишалася звичка. Мою руку він відчував як свою власну, мої уста для нього — все одно, що цигарка: заманулося, чирк сірником — єсть!

Прокидаючись що-ранку в одному ліжкові ми були такі нецікаві одне одному.

„Не поспіє чай... я спізнюся.. А мила вже нема... Чорт, доводиться без мила вмиватися, і чому ти не потурбувалася.. А білизни прачка не принесла?... Сорочка і брудна й драна вже...“

Мило, чай, білизна, драна сорочка... Чи не краще це на самоті кожному переживати. І що спільного має з коханням щоденна спільна подушка, до котрої простягається звикла, впевнена рука? Чи не втрачаємо ми так у зімнятих простиралах щоденности найцінніші скарби серця нашого?!

Коли я сказала у-перше Маркові „кохаю“, це зовсім не було: даю тобі як річ на щоденний ужиток своє тіло, і свою цілу істоту обертаю на вічне клопотання про потреби твого тіла.

Це було: кохаю—горю поруч з тобою в творчій боротьбі...

Кохаю — це чекаю нетерпляче наших небуденних зустрічей...

Кохаю — це рвуся до тебе з буденщини і в твоїх закоханих очах що-разу бачу захоплений образ свій...

„Марку!..“

Це я сказала?!

Може...

Кличу його... По що?

З туману минулого встає нудне, сіре, однотонне як рипіння дверей нашої спільної клітки, життя: спільний обід, спільний чай, спільне ліжко, зубні щітки, тарілки:

— „Зубної щітки не бачила?

Всі тарілки брудні, Маро, нема з чого їсти... А де мої килимки.

І я жахаюся...

„Маро!“.

Розсуваються стіни і постать струнка, мужня постать йде ланами, лісами до мене. Ось близько вже. Шовковиться пишне волосся над високим принарядним чолом, а з очей снопи золотого проміння:

„Маро...“

V

Сірою отарою залягли хмари, проковтнувши гарячу блакить. Никне зеленота трав, никнуть пахощі зілля перед навалою дощів, стужі. Сумують голі спустошені лани, а сад плаче мов людина. Рясні й буйні котяться сльози його змарнілим обличчям й нестримано капують на спустошене лоно землі.

В туманах та вітрах, в сльозах, в тремтінні кленів червоно-жовтих, золотих каштанів та майже зелених тополь — одходила пишна осінь.

Учора обходили господарство. Я, завгосп та представники дитячого колективу. Рахунки, підрахунки, лантухи, діжки, комора, стодола, клуня, оборя, і скрізь, як зерно до зерна — надбане руками всіх.

— Тьотю, як у нас багато всього! — здивовано-радісно кричить Микитка старший. — І як воно так все вийшло до порядку. — І вже знов замовк і замкнувся в собі, цей запопадливий до праці, соромливий та мовчазний колишній Микитка-злодій, ватажок безпритульних банд. Мовчить і тільки дивиться, як незграбне, приручене ведмежа.

— І як воно так все гарно у нас вийшло, стільки скрізь усього і так до ладу аж дивно, — задумано каже юний голова дитколективу.

— Громада — великий чоловік — зідхає завгосп. Йому тепер роботи-клопоту: берегти та вміло ділити...

На дворі холодно, мокро, похмуро, а у нас хата чепуриться. Хата... Це цілий поміщицький палац, занедбаний, правда, спустошений. Хата наша чепуриться. Ще влітку опорядили, щоб чиста, біла, ясна була, а тепер, попомивши руки від землі та віддихнувши по тій чорній роботі, що на хробаків земляних нас обернула, розглядаємося, щоб ще й красна була наша хата. Нам же тепер жити в хаті... І книг сила-силенна нам від поміщика залишилося, та трохи з собою привезли... І малюнки різні, гравюри. „А що це?“ „А до чого воно?..“ А що воно значить, оте, що понаписувано? „І як це так люди ото стільки понаписували! Стільки всього знали...“

Знали... Гай-гай, скільки-то вже люди знали й знають... А скільки ще не знають, ще треба їм знати... Як то вам тепер по книжках треба попрацювати!.. так, як ото ви добували зерно по зерну з нетрів землі, так вам тепер з книжок зерно знання...

Обмилися, обшкрябли руки, загоїли мозолі на руках та й до книжки...

„Ой, яка ж красна, яка мила наша хата, вся в книжках та картинках...“

Жовтневим святом розпочали ми свою роботу. Запізнилося воно у нас, те свято, але бучне та широкіше — на всю округу вийшло. Зійшлося й зїхалося до нас околиць селян, „як на храм“.

— Чи ти ба, що вони тут поробили!.. тепер тут і не впізнаєш... все перетрусили, все перекинули на свій манір...

— Ай ловко тут... дивись, Параско, а образів-образів, чисто тобі як у церкві...

— Та що ти, Палажко?... схаменися! Хіба це образи?! то ж людські патрети...

— Ну, я ж кажу — образи... тільки не святі, а людські...

— Гей би я свого Василька дала між люди!... по-ученому тут... В гурті чоловіків, що читають плакати на стінах:

„Культикомісія... клубна комісія, бі-блі... чи не біблія тут яка...

— Нічого не біблія. Це Біб-лі-отеч-на Ко-мі-сія... Це ось тут так книги звуться...

— Ну то кажу ж — біблія, бо книга ж...

— Театральна комісія, шкільна комісія, газетна комісія... Воно, дивись, „комісія“ — хоч і чуже слово, проте ловке, дивись, там про книги, там про газету, про школу...

Діти їм виставу, співи, свої власні імпрровізації з життя нашої колонії.

Показують виставку своїх робіт: малюнки, зшитки, взірці городи, садовини.

— Оце тобі прахтробота... Настояща, брат, прахтробота... А то понаїздять оті партейці, аби язиком молоть!.. Ну, це легче ніж ціпом: тари-бари, Китай, Англія, Польща, прижим-економія, а прижав би ти краще язика свого... Так і меле, так і решетує, а до чого воно? А тут тобі діло... настояще діло...

„Маро“... несподівано голос Марка коло мене (бачила, що він був на святі, але десь здалеку тримався) — Маро, ти перемогла мене в цій стихії... твою роботу визнають, а мою, а нашу — чуєш як „язиком мелють“...

Я червонію — чи з несподіванки, чи... ну, не знаю з чого... З очей його на мене проміння...

— Оце, Маро, прощаємося ми у вас сьогодні. Я й товариші, ми од'їздимо назад до міста, до партшколи... не знаю, чи повернемось: може нас потім пошлють де-інде... а може повернемось, та не всі... Ну, малеча, прощатися давай... Ви на прощання ще поспіваете, ми вам дещо скажемо.

Я враз завмерла. „Вернемось, та не всі“. Хто, хто не повернеться?! Хто?!

І враз закрутилося все навколо мене в дивовижному питанні: Хто?.

Що тобі, Маро? Сильна рука, ніжна рука мене підтримує. Перетомилася з цим святом?

— Так... і потім турбуюся, як Оленка цю звістку прийме...

Дош...

Настирливий, надокучливий, котрий уже день січе. Сіриною оповив нашу оселю, садок, лани!

Чомусь настирливо, як краплі дощу об піддашся, вистукують його слова:

„Повернемось, та не всі...“

І мое: Як Оленка цю звістку прийме...

Тільки Оленка хіба?... А я сама?! Хіба ні? Що?... а - ну, правду собі, правду...

Чомусь сіро стало, сумно стало.

Никне зеленота трав, поникли пахощі зілля перед навалою дощів.

Сумують голі, спустошені лани, а сад плаче, мов людина.

Дощ...

VI

Залягають щільним, білим, сріблястим покрывом на лани, на садки на городи білі малі пухнаті сніжинки...

Летять в повітрі такі малі, легкі, прозорі, такі крихкі.

А залягли, злившись одна з одною, так тісно, так щільно пригорнулися, міцно з'єдналися — і такі вони могутні тепер, такі владні: цілу землю вкривають, спустошену, нагу землю захищають.

Біло, тихо, спокійно на ланах, на городах.

І у нас, в оселі, тихо, спокійно. Нема гарячкової роботи господарської; розмірена, спокійна робота — книжки, малюнки, плакати, діяграми, таблиці.

Я крім школи веду записки, підсумки наших досягнень, щоденник життя колонії.

Удосконалюємо внутрішнє життя. Обшиваємо обдертих, шкільне навчання ширимо, майстерства ріжні.

От тільки пригода трапилася: вкрали в нас два мішки яблук.

Хто? Як?

Виявилося, що хлопці з села, безпритульні.

Колись у нас було це напочатку: крали все, що покладеш на дворі: „вони городські, їм город настачить“, дивилися на це байдуже селяни. Але далі й самі селяни почали боротися з цим, як побачили, що ми все самі, без „города“, своїми мозолями здобуваємо, самі карали хлопців, як побачуть крадене. А оце знов! Зробили засідку.

Завгосп, Радивон та я. Запали чоловіки хлопців, держать та лупцюють.

— Годі, годі! — я підхожу, беру хлопців за руки й розпитую: чого крадете? голодні?

— Ну, голодні.

— Безхатні?

— Ну, безхатні.

— Ну лишайтесь тут, у нас.

— Товаришко, визвірився на мене завгосп, а Радивон аж руками об поли вдарив. — „Та таких архаровців, та таких хуліганів...“

Але я знаю те, що знаю: з архаровця людині можна людину зробити.

— Ну, хочете? — дивлюся на хлопців.

— Та зостанемося... що ж...

— Ніби милість роблять, ич харцизяки! Радивон скривився й сплюнув.

Попоходила я коло них — довго, тяжко, змивала вовчу вдачу, — і ось раптом, як промінь сонця, всміхнулися дитячі очі мені. Хороші діти на світ народилися.

Тихо, біло... сніжно-біло.

І спокій, одноманітність в нашому житті. День прийде, день пройде. Всі вони однакові: чергова праця, черговий клопіт, чергове задоволення.

Вчиться, співає, гуде, росте наш молодняк; встигай тільки як мати що-хвили озиватися на кожний поклик цієї колективної дитини...

Життя повзе, і ніби порожнеча якась... Досягла, що хотіла і вже цього мало.

Мало, мало... не, те... не те...

Чи може то ще щось інше потрібне людині?

Марко...

По що приїздив? По що роз'ятрив давню рану?... Як дивилися його очі променясті на мене, коли думав, що я не помічаю погляду, що я занята дуже... І він поїхав, вже не вернеться... Він, первісний мужчина, не може прийняти мене таку, яка я є тут, активна, з самостійним життям жінка, не може прийняти мене до свого життя. Він, мужчина, тоді мене прийме, як зможе одірвати од усього, посадити в свою клітку, з якої сам піде, а мене замкне: вари, ший, пери на мене та на моїх дітей, а я тебе за це вночі цілуватиму... От твоє щастя, оце твоя доля, це твоя радість. А я за тебе світи широкі пізнаватиму...

„Перемогла ти мене, Маро, в цій стихії твою роботу визнають...“

Це він тоді, на святі до мене.

Але не перемогла я його в іншій стихії. Там, в тій іншій стихії твердо держиться, владно панує первісний Адам. І шляхи наші поріжнилися навіки. Мені до клітки вороття не буде! а йому, мужчині, треба „до хати жінку“.

„Марку“.

Вітер розгулявся за вікном. Гукне щось, загуде, засвистить, зареве, розітне білу тишу та й подався далі на лани, в світа широкі. Потім раптом знов повертається, лопочучи, ревучи — рвачкий, бурхливий, загадковий.

„Марку!“

Чи то вітер вигукує, чи то хтось коло мене так близько ридає „Марку“...

VII

Марко зробив так:

Приїхав — це було напередодні Нового Року — і до мене ніжно та рішуче:

— Ну поїдемо, Маро! Ось я по тебе приїхав. Повернувся знов з міста на практичну роботу (довго, розумієш, не хотіли пускати сюди знов) і зараз по тебе...

— Як по мене?

А серце закидалось мов пташина в клітці. Так впевнено, так рішуче говорить, ніби ми вчора змовилися.

— А так... до мене... Побудьмо в мене трохи. Тут усе на людях та на людях. А у мене, в моїй хаті: зо мною одним... кохана... тихо-тихо колихнулося в повітрі останнє слово.

„З ним одним... яка б радість... удвох“... — це серце так ви-
стукує.

— Але у мене не скінчені справоздання... у мене засідання,
ялинка дітям... та й ще різні справи...

Рука моя й досі безвладно у його гарячій руці.

— „Але, але“... у тебе безліч цих „але“, безліч цих справ, Маро.
І вони завтра в тебе будуть, позавтра будуть, бо ти не можеш
без них. Але сьогодні моє „але, і ти повинна їхати зо мною!

„Повинна“. Такий він тихий, стриманий, і оце „повинна“.

Рішучий і ніжний стоїть проти мене.

І така пекуча туга в голосі його.

— Маро, я пропадаю, я гину без тебе! Там мені гарно в себе:
дерева мовчазні, небо, сніги задумані. І книги й робота моя. Але —
тебе, твого голосу, тебе нема... Хоч на часиночку зо мною... Я ги-
ну... І ти... ти мусиш спочити — у мене, серед тиші зеленої, серед
снігів сріблястих... Там тільки ти та я...

— Марку...

— Потім, в санках поговоримо... їдьмо зараз, Маро. У мене й
кожух для тебе.

— Зараз? Тихше, божевільний, лісовий ведмедю! Ти мене мало
не задавив. Як же це зараз?... Треба зібратися... Розпорядження,
Оленка...

„Розпорядження“... Та „тьотя Оля“ — це другий примірник тебе
що до всіляких там розпоряджень. Вона все знає і зробить як-най-
краще. А от донечку знайдемо, — вона вже скільки разів була в мене,
та й маму не затримає...

— Але ж...

— На коліна ще стати? На одно, чи на обидва?..

Шовковиться волосся кучеряве над високим, принадним чо-
лом — так би торкнулися рукою... а з очей його снопи золотого
проміння...

Легкі, пухнаті сніжинки... мов біла сітка між мною та цілим
світом.

М'яккі, оксамитні, голублять, вколискують мене.

Я в санках прудкокрилих. Між небом та землею

Шлях блакитний в'ється-стелється над зеленими соснами. Білий
килим по-під деревами.

Під прозорим сніжним серпанком солодко й затишно. Здається,
летимо блакитним шляхом вгору, до сонця.

Ми, вдвох... „вдвох“... воно таке радісне, таке п'яно-запахне,
це „вдвох“...

Снігова тиша під сонцем та блакиттю все міцніше тримає в обій-
мах, вколисує душу, несе її в прозору далечинь.

— І ти тут, любий, коло мене? — несміливо ворухиться моя рука
в його гарячій, нервовій.

„Тут, кохана, з тобою, нарешті з тобою“ стискають, голублять
його пальці.

Раптом чомусь згадую: як сідала в санки, чую: чого це вона? куди, з ким? — голоси з нашої кухні.

„Це її чоловік, муж ..

„Чого ж це вони нарізно? чого сама тут живе, не з ним?“.

„Та була покинула“...

„Оттуди! Такого орла...

„А оце ж з ним .. виходить, не противний...

„Розбестився народ... нема страху божого. От баба і не держиться хати“. Носа верне...

„А бабі тільки волю дай...

„А таки й дай!.. Не все вам та вам. Думаєте, як кулак дужчий, то то вже й ваше все...
•

— Уже швидко, Маро, й приїдемо... мов крізь сон чую ніжний шепіт до мене, до мого логова, до логова лісового ведмедя.

Розплющую очі. Обгинаємо ялинковий гай.

Такі пишні, вродливі ялини.

Марко пускає коня тихою ходою.

— Як ти живеш, Марку?—і дивний мені здається мій власний голос і наче не те я говорю.

— Зараз побачиш... в кожному разі краще, ніж у місті. Бабуся тут у мене, лісницька мати, так у мене і обід і все гаразд. Он бач—вогонь це в мене в хатині, вона приобіцяла мені, що засвітить, як вечорітиме.

— А взагалі—лісова тиша. Інколи людина в ній. Моя праця—ходжу між люди та думаю, що роблю щось своїм словом, книжками. А слово моє, викуване в місті, чуже цим людям, далеке... А заклики наші, насичені щасливою майбутністю, ще недосяжні для наших часів. Але ходиш, говориш, закликаєш, бо так віриш... бо шляхи до майбутнього треба прокладати... Інакше—як же воно настане? Їздити доводиться на околиці, контролювати роботу курсантів. Тоді звіти до центру... Часом і самому до центру...

Кінь зовсім тихо йде: немов тихо пливемо між зелених ялин. Випустив Марко повід.

Марко замовк, а з очей його сніп золотого проміння на мене.

— Маро, якби ти тут коло мене... завжди коло мене...

Тремтять мої руки в його гарячих, дужих пальцях.

— Це єдина моя туга, Маро...

Тремтить уся моя істота. Рука тягнеться до чарівної лінії чола, де буйно шовковиться волосся.

... — Я так тебе кохаю, Маро...

Моя голова, солодким туманом повита, схиляється на плече йому.

•
Стала коняка біля ганку. Але я не ворущуся.

Опинилися серед ялин на галяві. Тут тихо, сніжно-зелено, загадково.

— А оце моє логово лісового ведмедя, Маро.

Будинок деревляний, нетинькований. Один на сніговій поляні, серед лісу. Ось ялина величезна.

З мережаними вітами серед чистої білої пелени.

Так тихо, урочисто-таємничо серед ялин зелених, що наче урочисту таємницю в собі ховають.

„Чи чуєш тишу, Марку? Чуєш прозору, зелено-блакитну тишу?“

Лише слова не йдуть з уст. Мовчки дивлюся я на Марка.

— Маро! — пальці його несміливо торкаються моєї руки. Мої відповіді ніжно, покірливо.

Схоплює мене своїми дужими руками і так палко пригортає, несе на ганок. Крізь вікно бачу — чиста, затишна світлиця, книги, папери, портрети, стіл, тапчан... келія. Така як і моя... Отут він у себе, так як я там, в своїй келії, у себе...

Сніг і ва тиша, ялина, тут більше нікого, нікого...

Зірка... зірвалася з неба, летить... Лиш вона одна нас бачить, вгадує нашу таємницю.

— Чекай хвилину! Я лиш коня упораю, люба...